ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 1, številka 3-4, december 1997 · ISSN 1408-2969

RAZPRAVE

Nenad Miščević

Ali sta nacionalizem in liberalizem združljiva?

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

Citiranje: Nenad Miščević, »Ali sta nacionalizem in liberalizem združljiva?«, *Analiza: časopis za kritično misel* 1, št. 3-4 (1997): 3–12.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Nenad Miščević
Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

ALI STA NACIONALIZEM IN LIBERALIZEM ZDRUŽLJIVA?

Zdi se, da sta liberalizem in etno-nacionalizem kot globalna politična okvira in globalna programa v bistvenem nasprotju in nepomirljiva. V nasprotju s poskusi, da bi zgradili vmesno pozicijo "liberalnega nacionalizma" (Tamir, Miller, Nielsen), dokazujem, da trditev o nezdružljivosti drži.

Ključne besede: liberalizem, etno-nacionalizem, liberalni nacionalizem.

Kevinu Mulliganu
s prijateljstvom in
hvaležnostjo

I. Predstavitev protagonistov

V tem prispevku nameravam razpravljati o možnosti kompromisa med nacionalizmom in liberalizmom, ki bi ohranil nacionalistične ideale znotraj liberalnega okvira.[1] Za svoje vodilo do takšnega kompromisa - in pozneje za tarčo moje (na žalost kratke in nedovršene) kritike - bom uporabil izvrstno delo Yael Tamir, ki ga je opravila v svoji knjigi (Tamir, 1993); njen poskus označuje redka mešanica inteligence, iskrenosti in resnosti namena, tako da si je težko predstavljati boljšega vodiča. Dokazal bom, da ji na koncu verjetno spodleti, čeprav sem prepričan, da je njen poskus najboljši možen poskus v tej smeri (prav tako bom upošteval druge kompatibiliste, predvsem MacCormicka (MacCormick, 1992) in delno Millerja (Miller, 1995)). Kljub začetni privlačnosti predloga kompatibilistov želim povedati, da ni jasno, ali sta liberalizem in nacionalizem sploh združljiva, in da verjetno nista združljiva.

[1] Razne prejšnje različice tega prispevka sem predstavil občinstvu v Ženevi, Celovcu in na Reki. Želel bi se zahvaliti svojim prijateljem na Reki in v Mariboru - predvsem F. Klampferju, Š. Prijić, M. Trobok, M. Matuloviću in N. Smokroviću - za komentarje in podporo, in udeležencem na konferencah - ter A. Oldenquistu, M. Hallerju, Zandvortu, V. Misrahi in drugim - za njihove kritike. Pogovor s profesorjem Davidom Millerjem v Oxfordu mi je bil v veliko pomoč. Posebni zahvali pa sta namenjeni profesorjema Kollerju in B. Smithu za dragoceno spodbudo.

Vprašanja o pojmovni združljivosti so izredno težka, predvsem v politični filozofiji, kjer so pojmi precej prilagodljivi in odprti za različne interpretacije. Odločen kompatibilist lahko vedno poskuša razširiti in zožiti svoja dva navidezno nezdružljiva pojma, s precejšnjo verjetnostjo, da bo rezultat videti koherenten. Naj torej vpeljem dva ključna pojma skupaj s kratko metodološko opombo in pregledom vsebine moje razprave.

Sledil bom običajni praksi in domneval, da je značilna lastnost liberalizma njegovo poudarjanje moralne avtonomije posameznika. Ta gre z roko v roki z načelno zahtevo po precejšnji nevtralnosti institucionalne strukture glede na posamezna pojmovanja dobrega, ali, kot so rekli nekateri, z "izključitvijo idealov", kar zadeva načine življenja, ki jih je vredno živeti.[2] Njegova antropološka podstat je individualistična podoba samega sebe kot ključnega moralnega dejavnika, ravno tako pa tudi individualistična podoba socialnih skupin: članstvo v skupini bi morali idealno izbrati sami.[3] Skupine, ki niso takšne, lahko izpeljejo legitimnost svojih zahtev po analogiji z onimi, ki obstajajo s pomočjo neke vrste fikcije idealiziranega dogovora ali privolitve. "Kolektivna pravica samoodločbe izhaja iz individualne pravice samoodločbe, v kolikor je preprosto individualna pravica, ki jo izvršujejo posamezniki v skupnem prizadevanju ali kolektivno." (De George, 1991: 4)

Pojem "nacionalizma" je veliko bolj problematičen, vpijoče sporen, in morda celo v bistvu vprašljiv. Torej bom raje, kot da se osredinim na definicijo, začel z naštevanjem pojmov, ki so navadno povezani s pojmom "klasičnega" nacionalizma; leti zajemajo mrežo splošno sprejetih prepričanj, skoraj trivialnosti, ki skupno določajo tisto, kar ljudje razumejo pod "nacionalizmom". Za to, da bi nekoga šteli za "nacionalista", ni treba, da zadovolji vse značilnosti, na katere se nanašajo predikati v mreži, temveč le večino njih.

Za to, da bi si pripravil teren, osrednji del prvega dela raziskuje pojmovno omrežje klasičnega nacionalizma - brez njegovih zavidljivih in neprijetnih ekscesov - in poudarja nekatere njegove bistvene lastnosti, ki storijo, da je vsaj na videz nezdružljiv z liberalizmom. V drugem delu je opisana oslabitev klasičnega nacionalizma v smeri domnevnega liberalnega nacionalizma. V zaključnem delu zastavljam vprašanje, ali je mogoče predlagan kompromis - sprejemljiv za velikodušnega liberalca - še vedno šteti za nacionalističnega. Previdno zagovarjam negativen odgovor: ni zadovoljivih razlogov za razširitev pojma nacionalizma tako, da bi zajel tega svojega daljnega sorodnika. Če je ta sklep pravilen, potem nakazuje, da bi utegnila biti sama ideja liberalnega nacionalizma nekoherentna.

Naj torej na kratko orišem nacionalizem. Je politična drža, ki sloni na nekem nauku. Osrednje mesto v nauku zavzemajo navodila za delovanje: trditve o obveznostih, dolžnostih in pravicah. Glede na vsebino nacionalističnih trditev bom pod nacionalizmom razumel etno-nacionalizem, osredinjen na skupnost jezika, tradicijo in kulturo, ne pa državnega nacionalizma, ki se osredinja na obstoječe državne strukture. Za etno-nacionalista je etnična pripadnost - ki v osnovi ni samoizbrana in je odvisna od naključja izvora in zgodnje socializacije - tista, ki določa člans-

[2] Glej Kymlicka (1992: 166).
[3] Glej dobro analizo v Macdonaldu (1989: 128).

tvo v skupnosti. Termin "etno-nacionalizem" bom pogosto uporabil kot opomnik za mišljeni pomen.[4]

Naj torej na kratko skiciram portret klasičnega nacionalizma, glavne, paradigmatične vrste nacionalizma, ki ga bomo uporabili kot merilo za določanje, v kakšni meri je treba kompromis z liberalizmom še vedno obravnavati kot nacionalističen. Osredinja se okrog zahteve po nacionalni neodvisnosti, okrog obveznosti, ki jih domnevno ima vsak član nacionalne skupine do same skupine in okrog zahteve po strogi prioriteti svoje lastne nacionalne kulture glede na širši ali tuj kulturni krog. Včasih se identificira s svojo zavidljivo raznolikostjo, ki zavrača posplošitev naštetih zahtev: zavisten lavinjski nacionalist meni, da imajo Lavinjci in lavinjska kultura posebne pravice in zahteve, ki niso v skladu z njihovimi sosedi in drugimi ljudmi (izraz "lavinjski" uporabljam kot shematično ime za tako ali drugačno etnično skupino). Ta zavistna vrsta je moralno nesprejemljiva in očitno nezdružljiva z liberalizmom. Svojo nalogo nameravam še poglobiti, zato to vrsto opuščam in za njo ne bom porabil več (niti curka) črnila.

Naj se osredinim na nezavistno vrsto klasičnega nacionalizma. Ta predpisuje določene postopke delovanja, ki so (vsaj potencialno) splošno veljavni, obvezni za vsak etnični narod. Takšen univerzalističen nacionalizem je verjetno lahko vsaj na *prvi pogled* moralno sprejemljiv. V nadaljevanju bom uporabljal besedno zvezo "klasični nacionalizem" za takšno nezavistno vrsto. Klasični nacionalizem meni, da obstajajo določene nacionalne vrednote, ki bi jih moralo organizirano politično delovanje - v širšem in ožjem smislu - podpirati ne glede na ujemanje s preferencami posameznikov. (V praksi to pogosto pomeni neupoštevanje želja posameznikov. Tudi če večini dejanskih Lavinjcev ni mar za to, ali imajo lavinjsko državo ali ne ali za prikazovanje lavinjske folklore na lavinjskem satelitskem TV programu, bi jim to *moralo* biti mar, zahteva lavinjski nacionalist, politično dejavnih in svoje eksistence zavedajočih se pet odstotkov pa ima dolžnost, da druge pripravijo do tega, da razumejo svoje obveznosti).

Tu imamo primer, kjer se prioritete, ki jih narekuje nacionalizem - visok položaj nacionalne vrednote v kulturi - jasno spopadejo z liberalnimi vrednotami. Večina etničnih tradicij vsebuje bistveno pomembne elemente - legende, zgodbe, pregovore, ki se odlikujejo vsaj z eno od dveh vrst značilnosti: prvič, so dejansko lažni, daleč od resnice, ali, če olepšamo, "mitološki". Drugič, so zavistni do dejanskih sosedov danega ljudstva, saj namigujejo na njihovo nizkotnost, strahopetnost ali pomanjkanje kulture, in vztrajajo pri poudarjanju vrline svojega ljudstva. Prav tako je zanje značilno, da omenjajo veličastne zmage nad sosedi ter nekdanjo čast in slavo velike očetnjave in jih predstavljajo kot vzore, ki jim je treba slediti, oziroma dosežke, ki jih je treba znova obnoviti. V klasičnem nacionalizmu so takšni elementi temeljni za identiteto določenega ljudstva. Ker kulturna identiteta v njegovih očeh poseka vse drugo, klasični nacionalizem priporoča žrtvovanje nepokornih vrednot resnice in dobrohotnosti. Kar zadeva dejansko lažnost, priporoča sprejetje mitologije, takšne kot je, in odvrača nadaljnjo preiskavo. Kar zadeva negativno držo do sosedov (vključno z ozemeljskimi zahtevami, ki temeljijo na mi-

[4] Za sociološko definicijo glej O'Connorja. Moje žarišče potemtakem na žalost izključuje Davida Millerja (1995).

tologiji), tolerira, če že ne celo odkrito priporoča, žrtvovanje kooperativne drže izgradnji in potrjevanju identitete.

Druga ilustracija zadeva zvezo med vrednotami državljanskega in etničnega patriotizma. Zelo shematsko, za klasičnega nacionalista je temeljna vrsta etnični patriotizem: Lavinjec bi moral ljubiti svojo deželo zato, ker je to lavinjska dežela. Za klasičnega liberalca pa ima prednost državljanski patriotizem.

Toliko o konkretni politiki. Mi, filozofi, se posebej zanimamo za temelje moralnega in političnega upravičenja, kjer najbolj izstopajoče nasprotje zadeva temelje (domnevnih) pravic in dolžnosti. Po mnenju nacionalista *izhaja* dolžnost do podpore nacionalnih vrednot *iz* (*domnevno normativnih*) *dejstev o kolektivni tradiciji in kolektivni identiteti, torej ne iz, in načeloma ni odvisna od, dejanskih presoj in preferenc posameznikov*.[5]

Za ilustracijo vzemite osrednje politično vprašanje samoodločbe in pravice do odcepitve. Vsi nacionalisti in nekateri liberalci podpirajo pravico do samoodločbe (vključno s pravico do odcepitve) vsaj za nekatere skupnosti in skupine. Razlika je v vrsti podlage, ki jo vsak izmed njih predlaga. Liberalna podlaga je pravica posameznikov, da odločajo o svojem načinu življenja. Posebna vsebina njihovih idealov - potem ko so enkrat zagotovljene osnovne pravice članov - je nematerialna: liberalni filozof, ki se zavzema za odcepitev, zagotavlja samoodločbo katerikoli skupini, bodisi religiozni, ideološki ali etnični, ki je dovolj velika, da lahko učinkovito uredi svoje zadeve (če s tem ne ogroža drugih skupin). Nacionalist se zavzema zlasti za intrinsično vrednost etnične vsebine. Specifična etnična kultura in njena vrednost sta tisti, ki legitimizirata zahtevo po avtonomiji - samoupravi, ne pa zgolj "muhavost" zainteresiranih posameznikov. Njihove želje seveda štejejo, toda osnovni legitimizirajoči temelj je nad-individualen in *etnično-nacionalen.*

Naj torej povzamem osnovne značilnosti klasičnega nacionalizma ("N" je oznaka za "nacionalistično").

(1N) Etno-nacionalne zahteve prekašajo večino drugih političnih in kulturnih zahtev.

(2N) Legitimne etno-nacionalne zahteve vidno vključujejo pravico in dolžnost imeti državo.

(3N) Etno-nacionalni patriotizem je osrednja oblika "ljubezni do dežele", medtem ko je čisti državljanski patriotizem drugorazreden.

(4N) Etno-nacionalne mitologije se obravnavajo kot resnične ali blizu resnici, se podpirajo ali vsaj tolerirajo, celo v njihovih manj dobrohotnih vidikih, saj so bistvene za identiteto ljudstva.

(5N) Za etno-nacionalne zahteve se meni, da imajo *izviren, neizpeljan* status in da državljanom nalagajo neprostovoljne dolžnosti.

Vprašanje, ki se zdaj zastavlja, je: Katere od teh značilnosti je treba oslabiti in do kakšne mere, da bi se nacionalizem prilegal liberalnemu okviru? Nekatere značilnosti je mogoče spremeniti, nekatere celo opustiti, vendar predvidevam, da bi

[5] Za dober primer takšnih nacionalističnih zahtev glej Greenfelda (1992).

opustitev vseh ali večine značilnosti kompromisu odvzela kakršnokoli legitimno aspiracijo po naslovu "nacionalizem".

II. Kompromis

Opisal bom oslabitve, ki so jih predlagali v literaturi in na kratko predlagal, zakaj je vsaka izmed njih pravzaprav bistvena z liberalnega stališča. Naj imenujem iskano prilagoditev preprosto kompromis.[6]

Prva oslabitev zadeva *moč nacionalnih zahtev.* Za začetek, v liberalnem okviru so nekatere vrednote ali obveznosti absolutne: značilen primer so človekove pravice. V spopadu z njimi nacionalne zahteve *prenehajo biti adut.* Razen tega liberalni okvir visoko ceni naključne potrebe in interese posameznikov, ne glede na njihovo pripadnost določeni (recimo etnični) skupini, ki bi lahko potemtakem upravičeno ovirali nacionalistično težnjo. Glede na dane zapletenosti resničnega življenja *so* nacionalne zahteve *znotraj kompromisa degradirane na status zgolj na prvi pogled obvezujočih zahtev*.[7]

Dramatična oslabitev čaka paradigmo, ki jo nacionalist zahteva za državnost. Glede na neznansko količino potencialnih upravičencev in na meje ozemeljskih možnosti zahteva izgubi svojo sprejemljivost. Edino Tamirjeva je jasna s trditvijo, da znotraj njene liberalno-nacionalistične sheme ni (avtomatične) pravice do državnosti, povezane z etno-nacionalnimi interesi.

Naj na kratko omenim etno-nacionalne mitologije. Kako naj bi naš dobrohoten kompatibilist - ki želi svoj nacionalizem iskreno prilagoditi liberalnemu okviru - skrbel za prilagajanje njihove osrednje vloge pri ustvarjanju in ohranjanju nacionalne identitete? Ti domnevni liberalno nacionalistični avtorji, katerih prispevke na to temo sem prebral - Tamirjeva, MacCormick in s pridržki D. Miller, se nagibajo tako k domnevi, da so takšne mitologije nenevarne, kot tudi k domnevi, da je njihova dejanska neresničnost moralno irelevantna. Miller oriše primerjavo med mitološkim prepričanjem o skupnem poreklu in med lažnim prepričanjem, ki bi ga lahko imel posvojen otrok o tem, da je biološki otrok svojih (dejansko krušnih) staršev. To zadnje prepričanje je moralno vsaj nevtralno, čeprav napačno, torej zakaj ne tudi prvo? To je najboljša vrsta kompromisa, ki nam je na voljo: nacionalistična duša kompromisa se ne more odpovedati samemu bistvu kulturne tradicije. Upoštevajte, da to ne pove ničesar o manj nenevarnih prepričanjih, ki sestavljajo nacionalistične mitologije; k temu se bomo vrnili v kritiki kompromisa.

Preučimo zdaj status etno-nacionalnega patriotizma glede na državljanski patriotizem. Liberalni okvir narekuje, da na državo gledamo instrumentalno, kot na sredstvo za "udobno življenje", kot pravi pomemben liberalni nacionalist Nielsen (1992: 171). Ampak zdaj čaka domnevnega liberalnega nacionalista težka izbira: kaj naj priporoči svojim tovarišem-patriotom? Naj bodo najprej zvesti liberalni

[6] Moral bom biti neodpustljivo kratek; upam, da bom vsako točko nadrobno obravnaval ob kasnejših priložnostih. Zlasti obžalujem, da tu ne morem dati posebno priznanje Tamirjini bogati in prefinjeni argumentaciji.

[7] V tem kontekstu Tamirjeva z odobravanjem navaja Mazzinijev nasvet: če je tvoje dejanje koristno za tvojo državo, ampak škodi človeštvu, potem se mu odreči. (Tamir, 1993: 115)

ustavi ali njeni naključni etnični podstati? Dve duši kompromisarja vlečeta v nasprotni smeri. Tamirjin primer je dramatičen in slikovit: kaj naj židovski (domnevni) liberalni nacionalist svetuje državljanom svoje globoko razdeljene dežele? Ko smo dali prednost liberalnim vrednotam, se zdi, da je pravilna izbira podrediti etnični patriotizem državljanski lojalnosti do skupne ustave, državljanski patriotizem pa republikanski raznolikosti. To je ravno Tamirjina izbira, ki jo zelo odobravam. Toliko o konkretnem političnem priporočilu kompromisa (primerjaj tudi Leydet (1992)).

Preidimo zdaj k bistvenemu filozofskemu vprašanju med nacionalistom in antinacionalistom, k izpeljavi (utemeljitvi) temeljnih političnih trditev. Nacionalistična duša kompromisarja se lahko poskuša sklicevati na neko domnevno intrinsično potezo skupinskega življenja, ki je neodvisna od preferenc članov skupnosti in ki utemeljuje trditve. Ampak spomnite se, da naj bi liberalizem ponujal splošen okvir, takšno sklicevanje pa je njegovim temeljnim načelom tuje. Spet se zdi, da je nacionalistična osnova tista, ki jo je treba opustiti: politična vrednost posameznega projekta (v tem primeru etno-nacionalnega) je izpeljana iz dejstva, da jo cenijo člani, ne pa *obratno*. Filozofsko je ta "red določitve" tisti, ki velja.[8]

Naj povzamem. Kompromis, iskana oslabitev klasičnega nacionalizma, predstavlja naslednje poglede:

(1K) Etno-nacionalne zahteve imajo moč le *na prvi pogled*: nikoli ne morejo preobrniti temeljnih liberalnih pravic, v tekmi z dejanskimi interesi in preferencami članov skupnosti pa lahko potegnejo krajši konec.

(2K) Legitimne etno-nacionalne zahteve same na sebi ne sežejo do pravice imeti državo. (V Tamirjini različici sežejo največ do ravni kulturne avtonomije.)

(3K) Etno-nacionalni patriotizem je podrejen državljanskemu patriotizmu, ki ima le malo ali nič skupnega z etničnimi merili.

(4K) Etno-nacionalne mitologije naj bi dopuščali le, če so nenevarne in neškodljive; tako so moralno dopustne navzlic svoji zmoti.

(5K) Kakršnakoli legitimnost, ki jo etno-nacionalne zahteve dejansko imajo, je *izpeljana* iz zadevnih posameznikov. (V Tamirjini različici je edina relevantna pravica, ki je eksplicitno zajamčena, pravica posameznika, da si naloži neko dopustno etno-nacionalne obveznost, vsakršna tako ustvarjena obveznost pa bo svobodno predpostavljena.)

III. Opuščeni nacionalizem?

Zdaj smo prišli do najtežjega vprašanja: V kakšni meri je kompromis še nacionalističen? Če ni, če se nacionalizem znotraj kompromisa dejansko tiho opušča, ali je potem sama ideja "liberalnega nacionalizma" sploh koherentna? Glede na nejasnost političnih pojmov se spor lahko zdi samo verbalen. Navsezadnje, zakaj kompromisu ne bi dopustili obeh okrasnih pridevnikov "liberalen" in "nacionali-

[8] To je izraz Crispina Wrighta.

stičen"? Seveda, obstajajo omejitve: ne moremo iti popolnoma v drugo smer od klasičnega nacionalizma, vzorca vrste, in biti še vedno nacionalisti, sicer ime popolnoma izgubi pomen. Glede na težavnost presoje o tako kočljivih pojmovnih in političnih zadevah predlagam, da tu pri odgovoru na vprašanje naredimo le nekaj začetnih korakov: poskusil bom pokazati, da je negativen odgovor vsaj na *prvi pogled* najbolj verjeten, podrobno obrambo pa moram prepustiti drugi priložnosti.

Le za ogrevanje začnimo s sorazmerno lahko zadevo. Naši tako imenovani liberalni nacionalisti domnevajo - s (4K) - da so nacionalne mitologije dobrohotne laži, ki jih je mogoče zlahka vključiti v liberalno ideologijo. Dejansko se motijo: mitologije izvirajo iz divje in krute preteklosti in nosijo njen pečat; navadno so s tem, kar predlagajo ali zapovedujejo, daleč od dobrohotnosti. Naši avtorji so tudi nepremišljeni: lažne mitologije kažejo svoje zobe v mnogih aktualnih situacijah, na primer, kadar začnejo zgodovinarji odkrivati njihovo zmoto. Ker pa ima nacionalna identiteta večjo vrednost kot sama dejanska resnica, take zgodovinarje utišajo nacionalistične vlade.[9]

Teoretični problem za tako imenovane liberalne nacionaliste je torej izoblikovati načela, ki bi tako prakso obsodila, hkrati pa dopustila moralno osrednjost vrednot skupnosti, ki vključujejo sklicevanje na konstitutivne mite. Ne vidim, kako bi to lahko storili.

Naj vas zdaj spomnim, da se pet zgoraj navedenih tez, ki vključujejo kompromis, zelo razlikuje od kateregakoli osrednjega primera nacionalizma. Če začnem z bolj praktičnimi premisleki, (1K) kompromisu odvzame jasne odgovore na žgoča politična vprašanja. Medtem ko je klasični nacionalizem nekomu povedal, za katero stran naj se odloči, pa kompromis trdi le, da je etno-nacionalističen interes le en legitimen interes med mnogimi. S tem ni dano nikakršno jasno vodilo do dejanja. Nadalje, zagovornik kompromisa, ki se (z (2K)) odreče pravici do suverene etnične države, vsekakor ne sodi v prototip nacionalista. Upoštevajte, da je problem načelne narave: kot smo omenili, je nasprotje med navideznim in temeljnim, končnim statusom nacionalnih zahtev politično najbolj vidna ločnica med klasičnim in tako imenovanim liberalnim nacionalizmom. Četudi predlaga, da bi nacionalne mitologije očistili prvin, ki so za liberalen okus žaljive - žaljive za manjšine, člane sosednjih etničnih skupin, morebiti za ženske, če omenimo le najbolj vidne prejemnike - mu/ji bo ostalo le malo, na čemer bi lahko utemeljil/utemeljila svojo zvestobo specifični etno-nacionalni tradiciji. (Da ne rečem, da je celotna ideja upravičevanja napačnih prepričanj za to, da bi služila oblikovanju identite, logično in pragmatično dvomljiva zaradi naslednjega razloga. Sprašujemo se, ali sam zagovornik kompromisa verjame v mitologijo? Če verjame, potem ne more priznati, da je napačna. Če ne verjame, in kljub temu zmore ohraniti svojo etnonacionalno identiteto, potem mitologija za identiteto ni nujna; zakaj bi potem vztrajali na tem, da morajo biti drugi prepuščeni njenim iluzijam zaradi ohranjanja svoje identitete.)

Nadalje, (upoštevajoč tezo (5K)) dovoljenje, ki ga zagovornik kompromisa podeli nekomu, da prevzame nase neko dovoljeno etnično-usmerjeno dolžnost, ni samo

[9] Sodobna Bolgarija, Srbija in Hrvaška ponujajo dovolj dokazov za to prakso.

na sebi nacionalistično. Je takšno kot dovoljenje, ki ga toleranten zakonodajalec daje članom neke religiozne skupine; če *oni* želijo prevzeti nase posebno breme, potem smejo to storiti. Zagovornik kompromisa je potemtakem zavezan nacionalizmu ravno toliko, kolikor je tolerantni zakonodajalec zavezan temu, da se potrjuje v religiji, ki jo tolerira. Seštejte vse te lastnosti, ki izhajajo iz (1K) - (5K), in povprašajte svojo intuicijo: je v kompromisu ostalo še kaj, kar bi bilo vredno upoštevati kot nacionalistično? Moja intuicija je bolj naklonjena negativnemu odgovoru in pričakujem, da bi to lahko bila tudi vaša.

Ob tem sklepu se včasih pojavlja naslednji ugovor: Če je kompromis prvenstveno prilagojen "kulturnemu" nacionalizmu, ali ne bi mogel potem ohraniti obeh svojih vidikov tako, da bi ju razumno pripisal ločenima domenama: liberalizmu v politični domeni in nacionalizmu v kulturni? Ampak klasičen nacionalist v kulturi je v prav tolikšni meri zavezan prvenstvu nacionalnega, kot je klasičen nacionalist v politiki: lavinjska dela priporoča zato, ker so lavinjska, ne pa zaradi njihovih estetskih zaslug (Besedna zveza "vrednost določene kulture" niha med univerzalističnim in indeksikalnim branjem, naš ugovarjalec pa naposled uporablja v svoj prid ravno to dvoumnost.). Zagovornik kompromisa bi se moral odločiti, ali bo privzel smisel, ki se skriva za tem priporočilom, ali ne. Če bo, potem bo to nasprotovalo liberalni drži glede umetniških okusov. Če ne bo privzel, potem lahko domorodno tradicijo priporoči bodisi zaradi njene intrinsične zasluge - v tem primeru odpadejo čisto nacionalne obravnave - ali pa lahko preference do domorodnega zgolj upraviči, v tem primeru pa je le toleranten, njegova moralna in estetska drža pa se ne razlikuje od drže dobrohotnega tujca.

Naj zdaj preidem na osnovno filozofsko vprašanje: Kaj je končni temelj teh (šibkih) pronacionalnih dovoljenj in pravic, ki jih kompromis dopušča? Je to njihova intrinsična, narod zadevajoča kvaliteta, dejstvo, da se nanašajo na domnevne etnonacionalne vrednote? To bi bil temelj, ki ga potrjuje in odobrava nacionalist. Ali je to prej dejstvo, da dopuščanje pravic zadovoljuje legitimne preference posameznikov, za katere gre? Kompromisar postavi v ospredje ta zadnji predlog. Poleg tega domneva, da so preference legitimne predvsem zato, ker se jih, prvič, držijo posamezniki in, drugič, ker so za te poasmeznike osrednje in globoko pomembne. Dolžnosti, ki jih ljudje predpostavljajo na osnovi teh pravic, so zavezujoče, *ker* jih predpostavljajo posamezniki, ne pa obratno. Njihov zadnji temelj je vrednota "aktivističnega in participativnega značaja popolne avotnomije" (MacCormick, 1991: 15), pri čemer se "avtonomija" naposled nanaša na avtonomno svobodo posameznika. Na ta način se lahko liberalci in nacionalisti v praksi lokalno približajo; v etnično homogeni, visoko civilizirani skupnosti (kakršna je francosko govoreča Kanada), v smereh, ki so nam zdaj že znane: demokratično oblikovana ustava učinkovito podpira nacionalne vrednote s soglasjem velike večine, pri čemer so pravice in interesi manjšine zavarovani. Liberalec bi tako ustavo sprejel na liberalni osnovi, ker zajema vrednote, ki bi jih večina zadevnih posameznikov odobravala, in ker varuje vrednote manjšine, ki je drugega mnenja. Nacionalist bi jo odobraval na svojih lastnih temeljih, saj izraža natanko tiste vrednote, ki se mu zdijo zavezujoče (in bi opravičeval popuščanje nenacionalnemu na pragmatičnih osnovah - da ta popuščanja ne ogrožajo nacionalnih interesov - ali

drugih nenačelnih osnovah). Dve vrsti temeljev seveda ostajata različni, ločeni, in po mojem mnenju vsaj v jasnem nasprotju.

Tako provizorno sklepam, da se zdi, da sta si liberalizem in etno-nacionalizem - kot svetovna politična okvira in programa - bistveno nasprotna in nespravljiva. Za to nasprotje niso odgovorni naključni "izgredi " nacionalizma, temveč prava zgradba njegovih temeljnih idej. To je bilo tradicionalno pojmovanje liberalnih kritikov etno-nacionalizma, za ugovarjanje temu pa ne ne morem najti prepričljivih argumentov. Zavedam se, da je bil moj vzorec liberalno nacionalističnih predlogov precej ozek, čeprav sestavljen iz zelo visoko kvalitetnih točk, moja razprava o njem pa vse preveč skicirana. Vendar upam, da nisem bil krivičen ali zavisten (celo najbolj dobrohotnemu) nacionalistu in da sem le obnovil in razložil predpostavke, katerim je pojmovno zavezan. Naj ponovim, jasno odobravam in branim šibkejšo tezo, da predlagani razlogi, ki so v prid kompatibilizmu, niso dovolj utrjeni, da bi spodnesli tradicionalna nekompatibilistična pojmovanja, mika pa me, da bi predlagal tudi močnejšo tezo - ki bi potrebovala veliko več dokazovanja -, da sta liberalizem in nacionalizem dejansko nezdružljiva.

prevedla Nina Čerenak

Are Nationalism and Liberalism Compatible?

Liberalism and ethno-nationalism - as global political frameworks and global programs - seem to be fundamentally opposed and irreconcilable. It is argued that this appearance is right, as against recent attempts to construct an intermediary position of "liberal nationalism" (Tamir, Miller, Nielsen).

Keywords: liberalism, ethno-nationalism, liberal nationalism.

Literatura

Avineri, Shlomo in de-Shalit, Avner (ur.) (1992). *Communitarianism and Individualism*. Oxford: Oxford University Press.

Connor, Walker (1992). *Ethnonationalism*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

De George, Richard T. (1991). "The Myth of the Right of Collective Self-Determination", v W. Twining in N. Mac Cormick (ur.), *Issues of Self -Determination*, Aberdeen: Aberdeen University Press.

Gauthier, David (1992). "The Liberal Individual", v S. Avineri in A. de-Shalit (ur.), Oxford: Oxford University Press.

Gauthier, David (1994). "Breaking Up: An Essay on Secession". *Canadian Jour-*

na of Philosophy, 24. zv., št. 3, str. 357-372.

Greenfeld, Liah (1992). *Nationalism, Five Roads to Modernity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Kymlicka, Will (1992). "Liberal Individualism and Liberal Neutrality", v S. Avineri and A. de-Shalit (ur.), Oxford: Oxford University Press.

Leydet, Dominique (1992). "Patriotisme constitutionnel et identite nationale", v M. Seymour (ur.).

MacCormick, Neil (1991). "Is Nationalism Philosophically Credible?", v M. Twining in N. MacCormick (ur.), *Issues of Self -Determination*, Aberdeen: Aberdeen University Press.

Macdonald, Ian (1989). "Group rights". *Philosophical Papers*, zv. XVIII, št. 2, str. 117-136.

Miller, David (1995). *On Nationality*. Oxford: Clarendon Press.

Nielsen, Kai (1992). "Le fardeau de la preuve", v M. Seymour (ur.).

O'Connor (1994). *Ethnonationalism*. Princeton, N. J.: Princeton University Press.

Philpott, Daniel (1995). "In Defense of Self-Determination". *Ethics*, št. 105, str. 352-385.

Schmid, W. Thomas, (1996). "The Definition of Racism". *Journal of Applied Philosophy*, 13. zv., št. 1, str. 31-40.

Seymour, Michel (ur.) (1992). *Une nation peut-elle se donner la Constitution de son choix?*, Numero special de *Philosophiques*, zv. XIX, št. 2.

Sunstine, Cass R. (1993). "Democracy and shifting preferences", v D. Copp, J. Hampton in J. E. Roemer, J.E., (ur.), *The Idea of Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.

Tamir, Yael (1993). *Liberal Nationalism*. Princeton, N. J.: Princeton University Press.